

ÚS NO SEXISTA NI ANDROCÈNTRIC DE LA LLENGUA

Mercè Otero-Vidal

El sexisme és l' actitud caracteritzada pel menyspreu, la desvalorització de les dones i de les seves activitats i que es reflecteix en un ús del llenguatge que dissortadament s'interioritza. Està a la base del sistema patriarcal que entronitza la supremacia masculina i genera creences i mètodes que la legitimen i que serveixen per mantenir les dones en posició de subordinació. El sexisme és una pràctica de dominació que tothom experimenta. En els **discursos sexistes** les dones apareixen, però són desvaloritzades a base de distorsió i/o degradació. Els exemples més paradigmàtics de sexisme són els refranys i dites clarament misògines. Curiosament també les femelles dels animals reben un tracte sexista que reforça el que s'atribueix a les dones (*guilla, gallina, conilla...*).

En els casos dels **discursos androcèntrics**, en canvi, les dones no apareixen o apareixen com a excepcionals o *anormals*, perquè són discursos centrats en l'home com a mesura, com a cànon, com a norma i per això les dones queden sempre al marge. Els discursos androcèntrics presenten les dones com una desviació de la norma que s'entén que és masculina. Els discursos androcèntrics són discursos parcials que pretenen presentar-se com a universals. Parlar de "sufragi universal" quan les dones no podien votar o posar com a manament de la llei de Déu "No desitjaràs la dona del teu proïsme" són exemples paradigmàtics d'androcentrisme. Els exercicis d'inversió fan veure la discriminació que suposa. L'androcentrisme és un punt de vista, una perspectiva, una visió parcial del món que pretén que tot el que ha fet la humanitat, ho han fet els homes i ignora les aportacions de les dones o se les fa seves. La discriminació es produeix per exclusió, omissió i anonimat. L'androcentrisme és més perillós que el sexisme, perquè el sexisme resulta més evident i és considerat "políticament incorrecte", en canvi l'androcentrisme és el que exclou i invisibilitza les dones del discurs. L'ús del masculí dit genèric és la manifestació lingüística de l'androcentrisme i en l'àmbit escolar hi és

present i deixa les nenes silenciades i sense referents. Tant el sexisme com l'androcentrisme són debilitants per a les dones.

Les feministes dels anys setanta ja van plantejar el problema de l'ús sexista i invisibilitzador del llenguatge i les qüestions més populars, en principi, foren les referents als tractaments, titulacions i oficis, per una banda, i el rebuig als "piropos", per una altra. El debat va començar amb la consideració discriminatòria de l'ús del terme "senyoreta" per referir-se a una dona soltera i també es va denunciar l'ús del cognom del marit, amb o sense el "de", en el cas de les dones casades. El contenciós amb l'administració fou per les titulacions que s'expedien només en masculí. La presència de dones en professions, càrrecs i treballs fins aleshores exclusivament masculins va provocar la feminització d'aquests amb les resistències i reticències corresponents. Cal recordar aquestes primeres denúncies i reivindicacions perquè els mals usos, que semblava que ja estaven força eradicats socialment, tornen en les noves i actuals circumstàncies i, potser, amb el contacte amb persones d'altres cultures.

Des de l'inici es va obrir una doble línia de recerca feminista sobre el llenguatge: per una banda, la diferent manera d'usar el llenguatge per part de dones i homes que podia arribar a manifestar-se, fins i tot, en l'estil i continguts literaris i, per altra, l'ús discriminatori de la llengua a nivell lèxic (anàlisi de diccionaris) i gramatical sobretot l'anomenat masculí genèric que invisibilitza el femení en el discurs.

Enfront d'aquesta situació tan desequilibrada i injusta, es van començar a publicar, als anys 80 del segle passat, quadernets amb indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en els llenguatges administratiu i periodístic especialment, seguint el model dels elaborats en altres llengües. La solució més ràpida i senzilla, fou la de la "barra" (*nen/a*), polèmica, perquè és una espècie de pròtesi antiestètica, però que causa impacte i compleix la seva funció. En paral·lel es proposa l'ús de termes que incloguin ambdós sexes o abstractes/col·lectius que ho siguin realment (per exemple, *éssers humans* o *humanitat* en comptes d'*homes*). Finalment, per tal de reconèixer i valorar la diferència, la proposta és explicitar ambdós sexes i parlar de *dones i homes* i/o

d'hommes i dones, intercanviant l'ordre perquè no sembli que hi ha subordinació del segon sexe, si el femení apareix sempre al darrera.

Un argument que es fa servir correntment per negar la presència de les dones en la llengua és el d'economia lingüística, adduint que no és necessari, que ja es sobreentén, que el femení està inclòs en el masculí i que el text, amb el femení, es fa pesat. És desagradable i injust haver de sentir o llegir aquests comentaris, la major part de les vegades per part d'hommes que estan ben inclosos en la llengua i que neguen a les dones la representació simbòlica que ells sempre tenen i han tingut, sense valorar com és viscuda aquesta absència i què suposa el greuge d'aquesta ocultació per a les dones. I la veritat és que el masculí no inclou el femení, perquè sovint es produeix l'anomenat salt semàntic: *Els antics egipcis aprofitaven les inundacions del Nil, les seves dones...* El cas de les concordances s'ha de vigilar (*Aquest matí han estat atropellats una dona i un gat*). Cal buscar alternatives (*Aquest matí hi ha hagut l'atropellament d'una dona amb el seu gat*) o fer la concordança amb el terme que estigui més a prop o anar combinant per no fer sempre la concordança en masculí.

Cal dir que en el sentit del reconeixement dels canvis socials s'han posat en marxa alguns mecanismes legals que vetllen per un ús no sexista del llenguatge. Les feministes coneixen els límits de la llei, el famós "sostre de vidre", i concretament, en aquest cas, pel que fa a la llengua és fàcil veure les limitacions de les institucions a l'hora d'incidir i decidir sobre realitats i situacions lingüístiques, però és d'agrair que es legisli contra tota discriminació i violència sexistes. La intervenció de les instàncies d'àmbit local en aquest sentit de conscienciació i sensibilització és molt important per ser les més properes a la ciutadania.

Hi ha qui pensa que no té gaire sentit influir sobre la llengua per canviar la societat perquè la llengua canviarà quan es produeixin els canvis socials. Però la realitat és que s'han produït i s'estan produint molts canvis amb una presència de les dones en tots els aspectes de la societat i anomenar-los és el primer pas per parlar-ne. Les coses que no es diuen no existeixen, no es valoren, per això és tan important posar de manifest en el discurs la presència

femenina. En aquest context s'entén que hi hagi paraules noves, usos lingüístics que sorprenen, que costen d'acceptar, però que amb el temps poden esdevenir habituals. El que cal és que la persona parlant, en la seva relació afectiva amb la llengua, tingui la voluntat de no excloure les nenes, les noies, les dones dels seu discurs. La disponibilitat de recursos de la llengua és suficient per fer present el femení.

Fins aquí s'ha posat l'èmfasi en l'anàlisi de l'ús androcèntric i sexista de la llengua, en la manera com es parla o no es parla de les dones. També es pot analitzar de quina manera es parla a les dones, moltes vegades cortesament, però amb un to i gest paternalista que les debilita. No es pot oblidar tampoc el tòpic que les dones parlen molt, fins i tot massa, que deriva evidentment de l'opinió generalitzada que el que diuen les dones no té importància. Per això, el silenci de les dones és valorat i, fins i tot, s'ha negat a les dones la paraula en públic (Carta de Pau als corintis). I, si es tracta de parlar en públic, se sap que resulten més creïbles i dignes de confiança les veus masculines. Això ha provocat que les dones que es dediquen a la política i al món dels negocis, a vegades, han hagut d'aprendre a emprar un to i textura de veu més greu. L'estereotip de la veu femenina serveix sovint per ridiculitzar. És propi de les dones, a grans trets, un ús del llenguatge més matisat (més adjectius i adverbis), amb més interrogatives, amb una entonació també diferent, amb més exclamacions però menys fortes o dures (repressió d'insults...), per exemple. Es diu que les dones són com bilingües, perquè aprenen la manera de parlar de les dones i el llenguatge masculí que és, com sempre, el normatiu, el neutre i el que té valor acadèmicament i en les situacions de prestigi social. També s'ha anat aprofundint en les diferències d'ús de llenguatge a nivell de discurs i de situacions de comunicació per part de dones i homes, en les incomprendions i malentesos que provoquen. En aquests estudis, l'anàlisi del gest és molt important, sobretot pel que fa a l'atenció i a l'escoltar. En els actes comunicatius entre dones i homes es pot veure qui pren la paraula primer, si hi ha interrupcions, com s'intercanvien els elogis, les disculpes, les ordres, els consells... Tots aquests aspectes s'han de tenir en compte en situació de conflicte i mediació.

Les persones limitem i esbiaixem la llengua i no al revés. És una qüestió d'ideologia. La llengua pot canviar, però sobretot el que cal canviar és la mentalitat de les persones que la parlen i la transmeten.

Recursos bibliogràfics

DOGC núm. 3600 – 19/06/2002. Decret 162/202, de 28 de maig, de modificació del Decret 107/1987, de 13 de març, pel qual es regula l'ús de les llengües oficials per part de l'administració de la Generalitat de Catalunya, amb l'objecte de promoure l'ús d'un llenguatge simplificat i no discriminatori i de la terminologia catalana normalitzada (*DOGC 3660*, de 19 de juny).

DOGC núm, 3791 – 31/12/2002. Llei 31/2002, de 30 de desembre, de mesures fiscals i administratives (*DOGC 3791*, de 31 de desembre).

Resolució 14.1 aprovada per la Conferència General de la UNESCO, en la 24a. reunió, apartat 1) del paràgraf 2), 1987.

Resolució 109 aprovada per la Conferència General de la UNESCO, en la 25^a. reunió, paràgraf 3, 1989.

Recomanació No. R (90) 4 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre l'eliminació del sexisme en el llenguatge. Adoptada pel Comitè de Ministres el 21 de febrer de 1990, a la reunió 434 de Delegats de Ministres. Estrasburg. Consell d'Europa. Servei d'edició i Documentació. 1991.

Uso no sexista del lenguaje administrativo. Madrid. Ministerio de Asuntos Sociales e Instituto de la Mujer. 1990.

Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu. Barcelona. Departament de la Presidència; Comissió interdepartamental de promoció de la Dona. 1992.

Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. 2005. Document elaborat per la Secció d'assessorament de Política Lingüística i revisat per Eulàlia Lledó (Criteris Lingüístics 6)

LAKOFF, Robin. *El lenguaje y el lugar de la mujer.* Barcelona. Ed. Hacer. 1995

LLEDÓ, Eulàlia. *De les dones a la llengua.* Barcelona. Diputació de Barcelona, Oficina Tècnica del Pla d'igualtat. 2000.

<http://www.diba.cat/dones/descarrega/publicacions/reflexions02.pdf>

LLEDÓ, Eulàlia. "El lenguaje administrativo: o de cómo y cuándo administrar una lengua libre de sexismo y de androcentrismo" a *Políticas de igualdad de oportunidades entre hombres y mujeres en la Junta de Andalucía.* Sevilla. Instituto Andaluz de Administración Pública. 2003, pp. 83-98.

LLEDÓ, Eulàlia. *De llengua, diferència i context.* Barcelona. Institut Català de les Dones (Quaderns de l'Institut, 3), 2005.

http://www.gencat.net/icdona/publica_online.htm

LLEDÓ, Eulàlia. *L'espai de les dones als diccionaris: silencis i presències.* Vic. Eumo Ed. (Capsa de Pandora 8). 2005.